

Olga WASIUTA, Sergiusz WASIUTA

ELITY ETNICZNE PÓŁNOCNEGO KAUKAZU

Abstrakt:

Ze względu na liczne sprzeczności polityczne i gospodarcze, Kaukaz Północny jest regionem współczesnej Federacji Rosyjskiej, który z punktu widzenia Moskwy stanowi źródło największych problemów. Wiązą się one m.in. z funkcjonowaniem miejscowych elit gospodarczych. Proces ich formowania się nie przebiegał w sposób harmonijny, co wynikało ze zmiennych decyzji władz, które od czasu do czasu oddawały region (w sposób daleki od demokratycznych procedur) pod kontrolę przywódców federalnych lub regionalnych. Władze federalne nie wypracowały strategicznej koncepcji rozwoju regionu uwzględniającej jego zróżnicowanie etniczne. Charakterystyczną cechą procesów formowania się elit gospodarczych na Kaukazie jak i w całej Rosji, była ich ideologiczna ambiwalentność i niechęć w stosunku do procedur stosowanych powszechnie w krajach cywilizacji zachodniej, a ponadto dążenie do wzbogacenia się za wszelką cenę. Władze centralne działają destrukcyjnie w stosunku do samych elit jak i do mieszkańców, często wykorzystując elity do walki z przeciwnikami politycznymi, oraz do obrony swoich przywilejów i unikania odpowiedzialności dzięki posłusznym sobie prokuratorom, sędziom, adwokatom, urzędnikom skarbowym i służbom specjalnym.

Słowa kluczowe: Północny Kaukaz, elity etniczne, rozwarstwienie społeczne, polityczna niestabilność

Wprowadzenie

Procesy modernizacji społeczeństw włączających się w sieć powiązań międzynarodowych objęły w znacznym stopniu także Federację Rosyjską. Nie prowadzą one jednak do ujednoczenia świata ani pod względem krajobrazowym ani też pod względem trudno uchwytnych struktur politycznych, ekonomicznych i kulturowych, które leżą u podstaw procesów przemian. Ogromna przepaść rozwojowa dzieli współczesną Rosję od krajów europejskich, a jednocześnie umacniają się dysproporcje rozwojowe między poszczególnymi jej regionami. W szczególności dotyczy to Północnego Kaukazu, gdzie zawsze trwała rywalizacja elit gospodarczych zaś administracja rosyjska nie była w stanie kontrolować wewnętrznych procesów, czego skutkiem są tendencje odśrodkowe. Formy ich są różne: od organizowania pokojowych protestów przeciwko dyktatowi Moskwy w postaci różnorodnych inicjatyw

społecznych, aż do aktów terroru. Skutki rozwoju ekonomicznego końcowych lat XX w. i wdrażanych ogólnie zmian, niestety nie bezinteresownych w rosyjskim kontekście, pozostają do tej pory powodem do niezadowolenia oraz źródłem napięć. Na bazie prywatyzacji własności państwowej nastąpił rozkwit oligarchicznych elit powiązanych z władzami centralnymi oraz regionalnymi.

Etniczne podłoże kształtowania się elit gospodarczych

Północny Kaukaz jest jednym z najbardziej zróżnicowanych językowo i religijnie regionów Federacji Rosyjskiej, a złożona historia jest źródłem niestabilności. Region jest zamieszkały przez przedstawicieli kaukaskiej rodziny językowej (grupa abchazo–adygejska i nacho-dagestańska), a także ludów należących do rodziny altajskiej (grupy tureckiej) i indoeuropejskiej (grupa irańska i słowiańska). Najliczniejszym narodem są Czecheni. Narody Kaukazu Północnego, które są mniejszością w innych regionach Federacji Rosyjskiej, stanowią większość w swoich republikach autonomicznych (Матвеева, Скаков, Савин 2012). Najbardziej zróżnicowaną etnicznie częścią Kaukazu Północnego jest Dagestan. Na jego niewielkim terytorium (50.3 tys. km²) mieszkają przedstawiciele ponad 30 narodowości należących do wszystkich trzech wspomnianych rodzin językowych (Fig.1).

Fig. 1. Podział polityczno-administracyjny Północnego Kaukazu

Szczególną cechą obecnej sytuacji na Północnym Kaukazie jest walka elit rywalizujących o władzę, korzyści gospodarcze i wpływy w regionie. Pod pojęciem elity należy rozumieć grupy osób, które mają przywilej podejmowania decyzji dotyczących całych społeczności i jednocześnie w największym stopniu korzystają w procesie rozdziału dóbr publicznych (Салгириев, Шамсыев 2009, s. 188). W tradycyjnym ujęciu ludzi należących do elit uważano za obdarzonych szczególnymi umiejętnościami: przenikliwym, praktycznym rozumem, cechami przywódczymi itd. Dlatego los elity miał zbiegać się z historią instytucji politycznych, a nawet więcej, z losem państwa. Do elit należą również grupy,

które w danym momencie kontrolują ośrodki władzy, oraz te, które wpływają na ich decyzje i są zbliżone do nich jako ich poprzednicy, partnerzy, konkurenci, czy nieprzejednani wrogowie (grupy zwane też „kontrelitami”).

J. Meisel badając cechy elity, wypowiedział słynną formułę „trzy C”: „Conscience - Cohesion - Conspiracy” (Świadomość - Spójność – Spisek). Elita jest więc grupą przenikniętą nieformalnymi relacjami „patron – klient”, trudno osiągalną, posiadającą świadomość elitarności, poczucie solidarności i niezależności od innych grup. Elitę łączy spisek i tajemnica „wzajemnej odpowiedzialności”. Władza jest w niej wyrażona bogactwem i prestiżem. Takie cechy jak izolacja, kolektywizm, tradycjonalizm i reglamentacja życia społecznego od zawsze charakteryzowały tradycyjne społeczności kaukaskie (СОЛДАТОВА 1998, s. 223-226). Mają one wpływ na charakter elit etnicznych oraz na ich funkcjonowanie. Tradycyjna organizacja społeczeństw Północnego Kaukazu bazowała się na podstawie utrwalonych w tradycji zasad¹, a ponieważ rody nie były równe ekonomicznie, pojawiała się nierówność polityczna. Elity wywodziły się z przedstawicieli rodów najpotężniejszych.

Rosyjski podbój Północnego Kaukazu początkowo nie burzył relacji wewnątrz górskich społeczności. Była nawet możliwość integracji elit Kaukazu w ramach systemu politycznego Rosji (Цуцнев, Дзугаев 1997, s. 8). Rosja chciała wykorzystać lokalne elity „dla oswojania Kaukazu” (Ибрагимова 2006, s. 349). Rewolucja bolszewicka spowodowała, że stanowiska kierownicze w autonomicznych republikach i regionach otrzymali przywódcy rewolucyjni i aktywiści komunistyczni. Brak u nich odpowiednich umiejętności i autorytetu sprawiał, że do lokalnych elit znowu zaczęli wchodzić przedstawiciele starych klanów, które odzyskiwały dominującą pozycję. W ciągu kilku pokoleń w warunkach totalitaryzmu sowieckiego na Kaukazie kształtowały się społeczności, które godziły narzuconą ortodoksję komunistyczną (internacjonalizm, modernizacja, industrializacja) z tradycjami religijnymi, klanowymi, archaicznymi rytuałami określającymi stosunki społeczne i zachowania. Narody Północnego Kaukazu uważane są za najbardziej przywiązane do swoich tradycji, co przejawiało się w ogromnym oporze przeciwko rosyjskiej dominacji (Хожаев 1999).

Na Północnym Kaukazie od dawna ustaliły się dwie warstwy życia społecznego. Pierwsza warstwa obejmuje zewnętrzne formy życia w ramach

¹ W tradycji czeczeńskiej wszyscy są wolnymi ludźmi: nie ma instytucji klasowych, a próba jakiegokolwiek podporządkowania uznawana była za atak na cześć i godność, co było surowo karane. Wzniesiona do absolutu wolność osobista została zagwarantowana normami prawa i czeczeńskiej moralności. W państwie nie ma miejsca na aparat przemocy i biurokrację. Czeczeni nie płacili podatków i nie utrzymywali regularnej armii. Do ich obowiązków wobec państwa należało od dziecka nauczyć się sztuki wojennej, a w przypadku zagrożenia dla kraju, każdy musiał stanąć do walki ze swoim koniem i sprzętem wojennym. Obowiązkiem wszystkich było przestrzeganie norm zawartych w kodeksie narodu czeczeńskiego, jakim jest Adat (Мазаева 1999, s. 13).

państwowego systemu ideologicznego, podczas gdy druga, wewnętrzna, jest wyrazem zakorzenienia w tradycji, jest niezmienna, niezależna od pierwszej i stanowi źródło duchowej siły i tożsamości etnicznej (Заборонов 2000, s. 52). Ta wewnętrzna forma życia zachowała swoją siłę, chociaż była świadomie niszczone w czasach sowieckich. Mimo że nie przetrwało wiele obiektów kultury materialnej, rękopisów, świątyń, cmentarzy itp., zachowana została struktura społeczna obejmująca m.in. tejpy² i wirdy³. Wiąże się to z niskim poziomem uprzemysłowienia i urbanizacji oraz zachowaniem tradycyjnej orientacji rolnej, żywotności islamu głównie orientacji sufijskiej⁴ (z wyjątkiem Osetyńczyków którzy są w większości prawosławni), trwałością rodów i przywiązaniem do kodeksu Adat⁵, a także z wielką dynamiką demograficzną (Бопов 2007, s. 163).

Upadek systemu sowieckiego i spowodowane nim zmiany w życiu społeczeństwa rosyjskiego przyczyniły się do ożywienia tradycyjnego porządku społecznego na Północnym Kaukazie, choć w nieco zmienionej formie. Trzeba podkreślić, że w Federacji Rosyjskiej do dnia dzisiejszego rozpowszechniony jest stereotyp, że narody Kaukazu nie są w stanie budować własnych państw z powodu skłonności do korupcji i sprzeczności międzyklanowych. Rosjanie uważają, że rządzić takimi narodami może tylko duże państwo za pomocą siły i przy wykorzystaniu konfliktów między lokalnymi klanami i plemionami. Konflikty po rozpadzie ZSRS utraciły charakter ideologiczny, znaczenia natomiast nabrały kwestie etniczne, graniczne, ekonomiczne, ksenofobia i nietolerancja (wobec „innego”) (Бондар 2013, s. 196-197). W warunkach określonych przez te konflikty kształtują się regionalne elity etniczne, które wywierają największy wpływ na życie gospodarcze poszczególnych republik i okręgów. Elit tych nie należy mylić z etnokracją, której głównym celem jest

² Tejp, tajp (od arabskiego - „rasy, plemiona”) - organizacja ludów kaukaskich, której członkowie wywodzą się od wspólnego przodka w linii męskiej. Tejpy posiadały swoje terytoria, cmentarze, wojskowe wieże, świątynie i sanktuaria. Przez wieki tejpy zachowywały wyraźną strukturę wewnętrzną. Poszczególne rodziny jednoczyły się w dom i były nazywane „ludzie jednego domu”; domy były połączone w większe związki – „ludzie z tej samej drogi”, a następnie „ludzie z tej samej gałęzi”, a na końcu tej piramidy był tejp, który nosił imię przodków. U Czeczenów, w odróżnieniu od innych ludów, tejp mógł łączyć nawet ludzi nie spokrewnionych (Мазаева 1999, c.14).

³ Wirdy –bractwa, w dosłownym tłumaczeniu z arabskiego, wurd - krótka modlitwa. W Czeczenii oznacza społeczność obejmującą uczniów pewnego szejcha (nauczyciela).

⁴ Sufizm - jedna z gałęzi islamu akcentująca ascezę, konieczność pracy, skoncentrowana na analizie życia wewnętrznego.

⁵ Adat (arab. „ada” - zwyczaj) – zbiór zwyczajów ludowych i norm prawnych dotyczących m.in. własności, rodziny i etyki, który został zachowany z okresu przedislamskiego i nie jest zawarty w Szariacie. Stosowany obecnie w znacznie ograniczonej formie w ramach lokalnych zwyczajów i tradycji, przekazywany z pokolenia na pokolenie (Дмитриев 2003, c. 163).

służenie interesom dominującej grupy etnicznej bez względu na dobro innych narodowości (Тошченко 2003, s. 48, 56).

Etapy tworzenia się politycznych elit etnicznych

Pierwszy etap (lata 1988 - 1994) charakteryzuje się masowym tworzeniem organizacji i ruchów społeczno-politycznych ukierunkowanych na przywrócenie tożsamości etnicznej i podwyższenie statusu rdzennych języków. Zarządzających republikami przedstawiciele elit partyjnych pochodzenia rosyjskiego zaczęły zastępować etniczne elity krajowe (Дмитриев, Слепцов 2004, s. 113). Np. w Czeczenii na niepowodzenie skazana była każda próba ustanowienia administracji kierowanej przez elementy prorosyjskie (Kenez 2008, s. 343). Dziesięciolecia komunistycznej selekcji stworzyły znaczną grupę efektywnych kierowników, którzy skutecznie realizowali zadania władzy w systemie sowieckim, jednak nie byli wystarczająco elastyczni dla ładu demokratycznego. Brakowało liderów zdolnych do przeciwstawienia się interesom klanowym w okolicznościach sporów terytorialnych poważnie destabilizujących sytuację polityczną, a z drugiej strony ekonomicznemu uzależnieniu od centrum (Литвинова 2009, s. 89, 183).

Ważnymi wydarzeniami tego etapu, które odegrały znaczącą rolę w rozstrzygnięciu problemów etniczno-politycznych było podpisanie Traktatu Federacyjnego w 1992 r. i przyjęcie w drodze referendum Konstytucji Federacji Rosyjskiej w 1993 r. Traktat Federalny nadał wszystkim republikom narodowym atrybuty państwowości (konstytucje, parlamenty, sądy najwyższe, prezydentów, języki urzędowe), a także prawo do rozporządzania majątkiem i zasobami (Гальжич-Золотарева 1999, s. 36). Jednak bardzo często ustawy regionalne były sprzeczne z federalnymi, a zdolność centrum do zbierania podatków gwałtownie spadła, co doprowadziło do przejęcia władzy państwowej na szczeblu regionalnym przez lokalne elity etniczno-polityczne (Никонов 2003, s. 31). W połowie lat 90. we wszystkich republikach Północnego Kaukazu przyjęto republikańskie konstytucje, w których znalazły się również zapisy o suwerenności republik (Литвинова, op.cit. s. 98). Można jednak wyrazić wątpliwość, czy elity, które doszły do władzy z pomocą Kremla, będą skłonne działać wbrew swoim mocodawcom, czy też poprzestaną na sprawnej prywatyzacji republik.

Właśnie w tym okresie w Rosji pojawiły się spontaniczne i nieograniczone przez prawo ruchy społeczne, w tym religijne. W regionie Północnego Kaukazu nastąpił proces odrodzenia islamu, którego główną siłą napędową były elity etniczne. Budowały one wówczas nowe relacje z rządem federalnym. Zamiast KPZR i innych struktur systemu sowieckiego utworzył się bardziej złożony model współpracy elit na poziomie federalnym, w którym najistotniejsze były trzy ośrodki wpływów:

**Wasluta, O., Wasluta, S., *Elity etniczne Północnego Kaukazu,*
*Przegląd Geopolityczny, 18, 2016, s. 51-69.***

- ośrodek wojskowy (po wydarzeniach w Czeczenii cały obszar Kaukazu Północnego był postrzegany przez Moskwę jako „hot spot”, co doprowadziło do wzrostu wpływów federalnych służb bezpieczeństwa);

- ośrodek gospodarczy (lokalne elity otrzymały od Moskwy możliwość redystrybucji budżetu w zamian za lojalność, co doprowadziło do stworzenia nowego systemu kontroli i przyczyniło się do wytworzenia się nowej konfiguracji elit klanowych i etnicznych);

- ośrodek kryminalny (praktyki korupcyjne i sieci przestępcze kaukaskich republik sięgają najwyższych szczebli rządu federalnego, często przez etniczne diaspory w stolicy, co daje możliwość wpływu na niektóre decyzje centrum) (Дугин 2012, s. 18).

Pierwszą fazę procesu kształtowania elit na Północnym Kaukazie zakończyła wojna w Czeczenii w grudniu 1994 roku. Oznacza to, że idea etniczna ustąpiła pierwszeństwa „wierze religijnej i tożsamości islamskiej” (Кочиков 2012, s. 67). Jak słusznie podkreślił rosyjski badacz islamu A. Małaszenko, „na Kaukazie Północnym religia i polityka są nierozłączne, tutaj jest spolityzowany cały islam, wszystkie jego przejawy” (Малашенко 2011, s. 29-30). W tej sytuacji walka przeciwko „niewiernym” przybiera charakter „świętej wojny”.

Na drugim etapie (lata 1995-2000) bardzo ważnym zjawiskiem stała się walka polityczna w obrębie republik między władzą państwową a ruchami etno-politycznymi w sprawie statusu politycznego i budowy państwowości republik. Doszło do obalenia oficjalnych władz w Czeczeno-Inguszetii, konfliktu zbrojnego między Inguszami a Osetyjczykami, masowego przesiedlenia ludności rosyjskiej oraz utworzenia dwóch nowych republik - Czeczenii i Inguszetii (Быраи 2011, s. 317). Władze zaczęły angażować się w kwestie religijne, co wiąże się z faktem, że w Czeczenii islam dostarczył duchowego wsparcia ludności i motywował obywateli do udziału w wojnie z Rosją (Новицкий 2011, s. 55). Prowadziło to do wzrostu niestabilności na tle etnicznym w sąsiednim Dagestanie i do konsolidacji sił antyrosyjskich. Sprzyjała temu przewaga elit etnicznych w formowaniu organów władzy i ich wpływ na zasady ustalania reprezentacji politycznej (Кокорхоева 2011, s. 116). Już w drugiej połowie lat 90. w republikach Północnego Kaukazu miało miejsce stopniowe ograniczanie roli władzy ustawodawczej. Stopniowo w parlamentach republik zaczęły działać zakorzenione w czasach sowieckich nieformalne zasady regulujące m.in. wybór dyrektorów dużych przedsiębiorstw, obsadzanie ważnych stanowisk w administracji, klientelizm, i wyznaczanie kwot przedstawicieli mniejszości narodowych (Литвинова, op.cit. s. 150). Słaba władza ustawodawcza była wygodna elitom republik, ponieważ wzmacniało to ich pozycje. Niekontrolowane procesy umacniania autonomii regionalnej osiągnęły szczyt w latach 1997-1998. W wielu regionach Północnego Kaukazu powstały niezależne reżimy z prezydentami albo gubernatorami na czele. Część z nich popierała

rzządzając koalicję federalną, podczas gdy pozostali wyrażali poglądy opozycji (Афанасьев 1999, s. 9).

Transformację społeczeństw Kaukazu Północnego w okresie poradzieckim najlepiej można przeanalizować na przykładzie Czeczenii i jej elit. Na początku odrzucona została elita państwowa wspierana przez mniejszość czeczeńską w Moskwie. Równoległe rugowano z Czeczenii rosyjskie służby specjalne i rosyjskich urzędników ministerstw. To doprowadziło do eliminacji struktur, które organizowały kontrolę Czeczenii ze strony centrum, a także do odpływu ludności rosyjskojęzycznej (Дугин, op.cit. s. 16). Na czele państwa czeczeńskiego pojawili się przedstawiciele elity nacjonalistycznej⁶ i gospodarczej (głównie orientacji kryminalnej), a także przedstawiciele wpływowych klanów i tukhumów (plemion). Znacznie zwiększyła się rola islamu i sądów szariackich (Мисроков 2002, s. 41, 102-103). Czeczeńskie społeczeństwo lat 90. obejmowało kilka warstw: elitę burżuazyjną (Dżochar Dudajew, Aslan Maschadow, Achmed Zakajew), elity klanowe (Hoż-Ahmed Nuhajew), przedstawiciele sufijskiego szariatu (Szamil Basajew, Achmad Kadyrow), oraz tradycyjne społeczności większości obywateli (Дугин op.cit., s. 16-17).

Po zakończeniu wojny rosyjsko-czeczeńskiej Putin postawił nie na twardych prorosyjskich polityków, którzy wykazali swoją bezradność w walce z radykalną opozycją, ale na zwolenników umiarkowanego nacjonalizmu i tradycyjnego islamu. Znalazło to swój wyraz w wyniesieniu do władzy Achmada Kadyrowa i jego syna Ramzana (Дугин, op.cit., s. 19). Taką polityką Moskwie udało się podzielić czeczeńskie elity narodowe. Do systemu zarządzania republiką Putin włączył lokalne elity, udzielając im wsparcia ekonomicznego. Pozwoliło to zakończyć konflikt w Czeczenii i przeobrazić tę republikę tak, że obecnie jest ona postrzegana jako wzór wierności imperium rosyjskiemu.

Trzeci etap (lata 2001-2007). Wraz z objęciem władzy w 2000 roku przez Putina regionalne procesy polityczne wchodzi w nowy etap rozwoju: jeżeli w latach 90. podstawowe parametry politycznego rozwoju regionów zostały określone przez czynniki wewnętrzne (etniczacja), to od roku 2000 nastąpiło wzmocnienie władzy politycznej centrum federalnego, podtrzymywanie słabej, dotowanej gospodarki, partii politycznych i nieefektywnych instytucji lokalnych (Бусыгина 2006, s. 83; Захаров 2008, s. 140). W początkowej fazie etap ten charakteryzował się konfrontacją władz z aktywną opozycją oraz walką elit etnicznych o miejsce w strukturze władzy i wpływy polityczne oraz prawa swoich narodów (Матинцов, Авксентьев 2008, s. 279). Konfrontacja między grupami etnicznymi w republikach została następnie zażegnana. Część narodowych liderów dołączyła do rosyjskiej elity biznesowej albo do organów zarządzania na różnych poziomach (Игнатов 2001, s. 108). Ruchy narodowe

⁶ Nacjonalizm jest postrzegany na wschodzie inaczej niż w Polsce i oznacza najpierw miłość do swojej kultury, języka i historii. Natomiast patriotyzm to miłość do ziemi ojczystej (Тищенко 2004, c. 42).

były postrzegane jako jedyne zagrożenie dla regionalnych liderów (Бойченко 2013, s. 15). W 2003 roku zostały wybrane organy władzy państwowej Republiki Czeczenii, po czym został podpisany sojusz z rządem federalnym, co przyczyniło się do względnej stabilizacji sytuacji politycznej Północnego Kaukazu. Jednak ze względu na peryferyjność regionu kaukaskiego, w elitach regionalnych umacnia się klanowość oraz nieformalne powiązania. Klany są tworzone wokół wpływowych liderów i przyczyniają się do tego, że rozdział stanowisk kierowniczych jest kontrolowany przez te nieformalne grupy, które łączy hierarchiczna struktura, żelazne zasady moralne i wspólne interesy. Takie grupy klanowe są międzyinstytucjonalnymi nieformalnymi wspólnotami, które istnieją równoległe z formalnymi grupami hierarchicznymi (Крыштановская 2005, s. 83). Klan powstaje wokół jednego lub kilku działaczy politycznych, prowadzi rekrutację zwolenników, rośnie, starając się powiększać swoje strefy wpływów w różnych strukturach władzy (Баранов 2006, s. 128). W obliczu wieloetniczności Północnego Kaukazu organy samorządów często służą interesom najbardziej zwartych grup. Pomimo recentralizacji władzy w 2000 roku i wzrostu poziomu lojalności kaukaskich elit wobec Kremla nie udało się całkowicie przezwyciężyć separatyzmu i etnokracji. Rozwój demokracji i wielopartyjności w republikach Północnego Kaukazu jest wstrzymany, ponieważ władzę rozdzieliły między siebie główne klany, grupy etniczne i religijne.

Badania przeprowadzone w republikach Północnego Kaukazu wskazują, że poziom zaufania do władzy jest niski, a lokalne społeczności nie wierzą w skuteczność państwa i jego zdolność do zapewnienia porządku (Рыжков 2006, s. 248). W zarządzaniu republikami dominuje korupcja i patronat oparty na więziach klanowych. Brak możliwości rozwoju kariery i sukcesu w życiu wywołuje u najbardziej wykształconych i aktywnych członków społeczeństwa pragnienie opuszczenia kraju. W Czeczenii, Inguszetii i Dagestanie w pewnym stopniu jest to rekompensowane wysokim przyrostem naturalnym, ale w innych republikach społeczeństwo wykazuje już oznaki starzenia⁷. Dotacje finansowe na oświatę i organizacje sektora publicznego, a także na pomoc bezrobotnym doprowadziły do poprawy w gospodarce, ale nie przyniosły oczekiwanych rezultatów w zakresie stabilności i bezpieczeństwa.

Na czwartym etapie (lata 2007-2013) pojawiły się nowe tendencje i wyzwania związane z sytuacją ekonomiczną, wynikające z faktu niesprawiedliwej redystrybucji dóbr i odsunięcia większości od udziału w tym procesie. Etnoekonomika uzyskała szerokie rozpowszechnienie, stając się jedynym źródłem rozwoju małych przedsiębiorstw, które stanowią gospodarcze zaplecze klanów i kunaczestwa⁸.

⁷ *Окончательные итоги Всероссийской переписи населения 2010 года,*
http://www.perepis-2010.ru/results_of_the_census/results-inform.php

⁸ Kunaczestwo (od tur. kunak - gość) rozpowszechniony dawniej zwyczaj północno-kaukaski polegający na zobowiązaniach do współpracy, wzajemnej ochrony i przyjaźni ze strony dwóch mężczyzn należących do innych klanów i plemion (Гарданов 1967).

W roku 2010 z Południowego Okręgu Federalnego wydzielono Północno- Kaukaski Okręg Federalny ze stolicą w Piatigorsku - najmniejszy z okręgów federalnych i jedyny, gdzie Rosjanie nie stanowią większości. Mimo więzi z Północnym Kaukazem do Okręgu nie weszła Republika Adygei, ale włączono Kraj Stawropolski, wbrew protestom Kozaków i rosyjskich nacjonalistów (Быраї 2011, s. 310). W pierwszej połowie 2010 r. do władzy w republikach kaukaskich doszli przedstawiciele FSB i innych agencji bezpieczeństwa. Walka z terroryzmem stała się narzędziem likwidacji konkurencji politycznej i zmiany elit. Zatem zarzuty ekstremizmu otrzymali m.in. Kumycy walczący o prawo do gruntów komunalnych w Leninkent (k. Machaczkały) i mieszkańcy Tidib w Dagestanie, którzy starali się odzyskać grunty dawnego kolchozu, a także działający na rzecz zwrotu gruntów wiejskich w Kabardyno-Balkarii⁹. Jednocześnie pojawiły się wśród elit następujące tendencje:

1. Wzrost nacjonalizmu i patriotyzmu u elit i ludności Kaukazu Północnego (Рябов 2005, s. 52), czemu towarzyszy podkreślanie elementów narodowych w edukacji, dążenia do dostosowania granic republik do rzeczywistości etnicznej (rozdzielenie Kabardyno-Balkarii i Karaczajo-Czerkiesji (Садьки 2001, s. 286), projekt „Wielkiej Czerkiesji” (Новицкий 2011, s. 229), spór wokół kwestii granicy osetyńsko – inguskiej).
2. Wzrost fundamentalizmu islamskiego wśród grup etnicznych (Устинов 2003, s. 170).
3. 3. Rozwój działalności w dziedzinie praw człowieka z etnicznym i antyrosyjskim odcieniem, w ramach której demaskowane są działania rządu federalnego sprzyjające rosyjskiemu nacjonalizmowi i imperializmowi, służbom bezpieczeństwa i skorumpowanym elitom (Дугин 2012, s. 18-19).

Wymienione tendencje służą jako platforma do tworzenia kontr-elity, łączącej tych aktywnych obywateli, którzy nie odnajdują się w istniejących strukturach władzy. Duża liczebność takich osób to konsekwencja faktu, że począwszy od rozpadu ZSRR elity Północnego Kaukazu cechowały się coraz większym zamknięciem, niską zdolnością partii i organizacji społecznych do odgrywania roli „windy społecznej” dla młodych przywódców, a także rosnącą korupcją w sektorze publicznym.

Źródła formowania elit regionalnych

Politologowie dzielą elity kaukaskie na dwie kategorie: „biurokrację” (urzędnicy, którzy wchodzą do władz państwowych i władz samorządowych)

⁹ Д.Соколов, *Право сильного: как Северный Кавказ отвечает на вызовы*, <http://www.rbc.ru/opinions/politics/19/01/2016/569e32149a79475c63d7ff9d>

oraz „liderów” (zawodowi politycy, którzy nie zajmują oficjalnych stanowisk w strukturach władzy) (Гаман-Голутвина 2004, s. 7).

Można wydzielić kilka źródeł formowania regionalnych elit, tak wspólnych dla większości podmiotów Federacji Rosyjskiej, jak i całkowicie specyficznych dla Północnego Kaukazu. Podstawowym źródłem rekrutacji elit regionalnych była i jest partyjno-państwowa nomenklatura. W republikach narodowych nomenklatura miała swój własny charakter i komponowała się według zasad przynależności do klanów. Ale do dnia dzisiejszego przedstawiciele ówczesnej partii zajmują znaczną część wysokich stanowisk (Игнатов 1997, s. 94). Przyczyny udanej adaptacji dawnej partyjno-komsomolskiej biurokracji w nowym środowisku można wyjaśnić tym, że korzystając z osłabienia władzy centralnej, efektywnie zamieniła ona własność państwa i partii na swoją własność prywatną, monopolizując władzę i gospodarkę (Новиченко 2009, s. 17). Odrzucenie zasady tworzenia nomenklaturowej elity miało dla regionów duże konsekwencje: funkcjonujące elity musiały znaleźć nowe źródło swojej legitymizacji. W republikach Północnego Kaukazu byłych komunistycznych liderów uznano jako „liderów narodowych”. Ważną rolę w tworzeniu etnicznych elit regionalnych w pierwszych latach po upadku systemu sowieckiego odgrywała część nacjonalistycznej inteligencji, która również była źródłem ich rekrutacji. Później jednak odsetek przedstawicieli narodowej inteligencji w składzie elit regionalnych gwałtownie spadł. Np. w parlamencie Czeczenii na dzień dzisiejszy nie ma opozycji, ponieważ większość deputowanych to przedstawiciele partii władzy. Obecność wielu organizacji pokazuje, że ograniczona demokracja jest wspierana i promowana przez władze.

Ważnym źródłem formowania elit regionu stały się środowiska lokalnego biznesu: menedżerowie dużych przedsiębiorstw przemysłowych i rolnych w regionie oraz wpływowi liderzy biznesu i przedstawiciele szarej strefy¹⁰, którzy swoją działalność rozwinęli jeszcze pod koniec okresu sowieckiego. Wprowadzenie elementów gospodarki rynkowej przyczyniło się do legalizacji szarej strefy, opanowanej w dużym stopniu przez grupy etniczne i klany. W niektórych regionach władza była w rękach przedstawicieli biznesu, zwykle silnie związanego ze światem przestępczym. Przedstawiciele zorganizowanych grup przestępczych przenikają do władzy albo indywidualnie albo za pośrednictwem swoich pełnomocników, stając się jednym ze źródeł formowania elit w regionie (Голнк, Карасев 2005, s. 5).

Kolejnym ważnym źródłem rekrutacji elity są służby specjalne oraz przedstawiciele organów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Należy zauważyć, że jest to tendencja nie tylko Północnego Kaukazu, ale także ogólnorosyjska,

¹⁰ И. А.Юрина, *Источники формирования и ресурсная база групп интересов в регионах России*. [W:] „Политическое управление”, научный информационно-образовательный электронный журнал (Political management: Scientific Information and Education Web Journal).[Сетевое электронное издание, ISSN 2221-7703]. 2012. 02(03), <http://www.политуправление.рф/архив/2012/02/Yurina.htm>

odziedziczona po systemie sowieckim. Tutaj rola służb mundurowych jest nawet większa niż w innych regionach Federacji. W Rosji przedstawiciele narodów kaukaskich dążyły do służby wojskowej i za cara, i w okresie sowieckim. Tendencja ta utrzymuje się do dnia dzisiejszego, co jest ważnym źródłem formowania regionalnych elit etnicznych.

Ważną rolę w tworzeniu elit, w zależności od specyfiki regionalnej, odgrywają ruchy separatystyczne. Są one tworzone przez grupy etniczne zamieszkujące zwarte obszary. Wyrazicielami separatystycznych nastrojów są lokalne elity etniczne. Ich nadrzędnym celem jest, jeśli nie utworzenie własnego państwa, to przynajmniej stworzenia etnokracji w postaci republiki autonomicznej. Oznaczałoby to gruntowną rewizję granic i groziło upadkiem prawie wszystkim republikom narodowym. Różne plemiona w ramach tej samej grupy etnicznej mogą pozostawać w stanie wrogości i bez udziału obcego arbitra, w tym przypadku – państwowego aparatu federalnego - nie ma możliwości zakończenia konfliktu. Wobec nierealności projektu suwerennego państwa, elity regionalne dążą do przejęcia kontroli nad wszystkimi sferami życia społecznego w republikach w postaci etnokracji. Starają się oni wejść do wszystkich struktur władzy regionalnej, żeby podporządkować własnym interesom grupy etniczne, plemienne i klanowe, osłabiając przy tym władze federalne (Ольшанский 2000, s. 46).

Problemy awansu społecznego

Jedną z najbardziej negatywnych tendencji, które przejawiają się w tworzeniu etnopolitycznych elit w przestrzeni poradzieckiej, zwłaszcza w Czeczenii, jest trybalizm¹¹, reprezentowany przez działaczy społecznych i przedstawicieli elity kulturalnej. Starają się oni zabezpieczać pozycje uprzywilejowane (stanowiska w biznesie i administracji) przedstawicielom swojej grupy, co prowadzi do dezintegracji społeczeństwa i rywalizacji między grupami, która destabilizuje sytuację polityczną (Старостин 2003, s. 117). Ponadto w niektórych republikach powstały instytucje oparte na przynależności etnicznej albo klanowej, które mają duży wpływ na życie społeczne, chociaż nie są reprezentowane w rządzie. Zmiana elit etnicznych odbywa się wyłącznie wzdłuż linii pokrewieństwa w obrębie rodu albo grupy etnicznej. Powoduje to, że dostęp do władzy dla innych organizacji politycznych i społecznych (np. partii utworzonych na podstawie ideologicznej) nie jest możliwy.

Przyczyną trudności w rozwiązywaniu problemów ekonomicznych i innych jest klanowość elit. Ich charakter zmieniał się na kolejnych etapach

¹¹ Trybalizm (od łac. *tribus*, „plemień”) oznacza tendencję do utrzymywania się odrębności grup etnicznych opartą na zasadach „genetycznej” lojalności, która ułatwia „przetrwanie plemienne”. Ujawnia się ona np. w zachowaniu grupy etnicznej odczuwającej izolację lub znajdującą się we wrogim otoczeniu. Korzyści plemienne, kastowe i wspólnota uznawanych wartości przedkładane są nad interesy narodowe i osobiste (Baczwarow, Suliborski 2002, s. 177).

historycznych. W ZSRS elity republik narodowych były integralną częścią elity sowieckiej elity. Ich przedstawiciele niejednokrotnie zajmowali wysokie stanowiska w hierarchii ZSRS (np. Hejdar Alijew, Dinmuchammed Kunajew lub Eduard Szewardnadze). W Rosji współczesnej członkowie elit narodowych nie są związani z centrum federalnym. Nie ma takiej możliwości, aby np. Ramzan Kadyrow został ogólnokrajowym liderem albo otrzymał stanowisko na Kremlu. Z drugiej strony przedstawiciele mniejszości etnicznych, tacy jak Władysław Surkow (syn Rosjanki i Czeczena) lub Siergiej Ławrow (Ormianin, urodzony w Tbilisi), są traktowani jako przedstawiciele elity federalnej i w żaden sposób nie są związani z republikami narodowymi. Obecnie na wyższych szczeblach rządu rosyjskiego nie ma ani jednego przedstawiciela tego regionu¹². Byli oni tam obecni w pierwszych latach po rozpadzie ZSRS, ale z czasem wszyscy oni zostali całkowicie odsunięci od władzy lub przeniesieni na poziom lokalny (np. Ruslan Hasbulatow - ostatni przewodniczący Rady Najwyższej Federacji Rosyjskiej). Oznacza to, że centrum federalne nie tylko nie może rekrutować swoich elit w republikach, ale nie może również mianować swoich przedstawicieli na stanowiska w republikach bez zgody tamtejszych środowisk.

Mimo swojej negatywnej roli, klany znajdują wciąż oparcie we władzach federalnych, co wynika z relacji ukształtowanych na zasadzie „finanse za lojalność”. Istota niejawną umowę między centrum federalnym a mianowanymi przez nie szefami lokalnych administracji reprezentujących klany polega na tym, że centrum zapewnia dotacje i dowolność w ich wykorzystaniu, a klany zobowiązują się do lojalności i walki z separatyzmem oraz do zapewnienia zwycięstwa wyborczego partii władzy. Dotacje wspomagają wzrost korupcji i utrwalają władzę elity, służąc również jako źródło konfliktów o pieniądze. Największe nadużycia związane są z kontraktami rządowymi i dotacjami w branży budowlanej i usług komunalnych. Przez dotacje władze federalne kupują sobie lojalność przedstawicieli władz republik kaukaskich, ale pozyskana w ten sposób pozyskana lojalność nie jest trwała i łatwo może się przekształcić we wrogość, jeśli tylko będą okrojone przywileje miejscowej elity (Шеринhev 2011, s. 17). W ciągu pierwszych sześciu miesięcy 2013 roku na Północnym Kaukazie ujawniono ponad 1600 przestępstw korupcyjnych. Według prezydenta Rosji, korupcja na Północnym Kaukazie jest jedną z przyczyn wysokiego poziomu bezrobocia i zacofania regionu¹³. Sytuacja ta powoduje nieufność ludności do instytucji rządowych, dla której państwowe akty wydają się formami dyskryminacji. W tych okolicznościach rośnie popularność konserwatywnych idei bliskich prawu islamskiemu i zwyczajowemu, co zmniejsza szanse poparcia przez ludność walki z terroryzmem. We wschodnich republikach Północnego

¹² А. Шмулевич, Отставка Президента Дагестана – шаг на пути восстановления СССР, <http://www.apn.ru/publications/print28318.htm>

¹³ Заседание Совета Безопасности 9 сентября 2013 года, Сайт Президента России, <http://www.kremlin.ru/news/19184>

Kaukazu społeczności sufijskie i salafickie funkcjonują równolegle z instytucjami państwowymi¹⁴.

Jednym z głównych elementów diskutowanego procesu formowania elit na Północnym Kaukazie jest sposób wyboru gubernatorów i przywódców republik. Rozważanych jest w dyskusjach kilka propozycji tworzących alternatywne modele formowania elit. 1. Nominacja tzw. konahów¹⁵ na bazie systemu tejpów: kongres przedstawicieli klanów wybiera najlepszego ze swojego grona, który bierze udział w konwencji przedstawicieli tukhumów (plemion). Konwencja ta wyznacza z kolei osobę, która obejmie urząd w najwyższych władzach republiki, gdzie zajmuje się ona rozstrzyganiem najtrudniejszych problemów w oparciu o Koran i starodawną tradycję Adat. Ten model formowania elit wymaga formalnego zalegalizowania tradycyjnej struktury społecznej (tejpy) i kaukaskiego modelu ładu społecznego.

2. Wyznaczanie lokalnych liderów przez centrum, przy czym uważa się, że osoba powoływana na stanowisko w określonym okręgu nie powinna pochodzić z tego samego miejsca. W przeciwnym wypadku jego pojawienie się na stanowisku będzie przez przedstawicieli rywalizujących klanów odebrane jako uzurpacja. Dlatego aby uniknąć możliwej destabilizacji, postuluje się, aby osoby nominowane były pochodzenia rosyjskiego. Model ten wymaga, aby rząd federalny był w republikach kaukaskich respektowany jako niepodważalny autorytet w stopniu znacznie większym niż ma to miejsce obecnie.

3. Bezpośrednie wybory demokratyczne – opcja powszechnie uważana za najbardziej niebezpieczną z uwagi na krzyżujące się interesy i konkurencję między klanami, plemionami i narodami.

4. Wybory bezpośrednie gubernatorów spośród kandydatów przedstawionych przez rząd federalny¹⁶.

Przy określaniu tendencji kształtujących elity etnopolityczne w republikach Północnego Kaukazu trzeba należy wskazać na ich wyłącznie męski skład. Tradycja kaukaskich narodów nie dopuszcza kobiet do udziału w życiu politycznym. Są one dalekie od tego, żeby ubiegać się o szczególne miejsce w społeczeństwie, co jest konsekwencją wychowania (Сиражудинова 2012, s. 95). Większość społeczeństwa północnokaukaskiego (79% respondentów) nie życzy sobie, żeby kobiety brały udział w polityce i życiu publicznym. Dostęp kobiet do stanowisk związanych z władzą jest silnie blokowany wypowiedziami imamów. Jeden z nich powiedział w następujący sposób: „Kobieta ma prawo

¹⁴ Северный Кавказ: сложности интеграции (III): государственное управление, выборы, верховенство права, <https://www.kavkaz-uzel.ru/articles/231230/>

¹⁵ Konah – osoba, która jest zobowiązana do podtrzymywania zasad kodeksu honorowego „Konahalla”. Głównym celem życia Konaha jest służenie swojemu narodowi, ojczyźnie. Interesy narodu i ojczyzny dla niego są zawsze powyżej interesów tejpa, klanu czy rodziny (*Вся Правда о Чеченцах или СЕКРЕТ...*, <http://chechnya.znpp.ru/knigi/idola.html>)

¹⁶ Н.Макеева, *Северный Кавказ: точка сборки России*, <http://skfnews.info/article/165>

angażować się w sprawy publiczne, ale ona nie powinna pracować tam, gdzie jest upokorzona jej godność, to znaczy ciężka praca fizyczna. Ona może być lekarzem, może nawet uczestniczyć w polityce, ale nie może być prezydentem. Istnieje *hadis*¹⁷ „Będzie cierpieć ten naród, który dał kobiecie władzę” (ibid., s. 98-99).

Na Północnym Kaukazie następuje ponadto umacnianie tożsamości narodowej, co przejawia się upowszechnieniem nastrojów nacjonalistycznych prowadzących do sytuacji konfliktowych (Новицкий 2011, s. 49, 71). Elity polityczne wspierają badania historyczne, które następnie stają się podstawą roszczeń terytorialnych (Гоценко 2003, s. 259). Tego typu konflikty występowały w szczególności w ostatniej dekadzie ub. wieku, kiedy Borys Jelcyn oparł budowę Federacji Rosyjskiej na elitach regionalnych. Konsekwencją było zaognienie regionalnych separatyzmów o podłożu nacjonalistycznym. Późniejsze reformy Putina osłabiły pozycję gubernatorów, liderów regionalnych pozbawiły statusu polityków szczebla federalnego, a ich elity - zdolności wpływania na procesy federalne (Бусыгина 2006, s. 107). Ponadto Putin pod pretekstem walki z terroryzmem pozbawił wszystkie prowincje samorządności, a na Północny Kaukaz wysłał armię, dążąc konsekwentnie do centralizacji państwa. W reakcji w niektórych republikach Północnego Kaukazu powstają polityczne i finansowe klany organizowane wyłącznie w oparciu o pochodzenie etniczne, które przenikają do struktur władzy, mediów i grup przestępczych. Destrukcyjny wpływ na stabilność wywiera ideologia radykalnego islamu, zwłaszcza w Dagestanie, gdzie na konflikty etniczne i religijne (wewnątrz islamu) nakłada się niski poziom życia obywateli i bezrobocie. Sytuację tę wykorzystuje elita religijna, dla części której „odrodzenie zainteresowania do wiary pozwala wzmocnić ich status w społeczeństwie, uzyskać nowe źródła dochodów, wpłynąć na organy władzy, edukacji i kultury (Эмиров 2011, s. 43, 48).

Podsumowanie

Strategiczna koncepcja rozwoju Północnego Kaukazu wydaje się jednym z najważniejszych problemów władz Federacji Rosyjskiej. W regionie tym, tak bardzo różniącym się w wielu względach od rdzennej Rosji, liczne dotkliwe problemy polityki rosyjskiej przejawiają się w skrajnych formach. Stabilizacja tego obszaru jest konieczna ze względu na jego ogromne znaczenie geopolityczne: dostęp do akwenu Morza Czarnego (wyjście na Morze Śródziemne i możliwość oddziaływania na kraje położone na wybrzeżach) i Kaspijskiego (strategiczne złoża surowców energetycznych), możliwość oddziaływania na kierunku południowym (możliwości wpływu na sytuację w krajach Południowego Kaukazu i Bliskiego Wschodu), kontrola szlaków

¹⁷ Hadis, hadith (arab.), krótkie opowiadanie bądź relacja wiarygodnych świadków o słowach i czynach Mahometa, które stanowią muzułmańską tradycję religijną, są częścią składową szariatu i obok Koranu stanowią główne źródło wiedzy religijnej i podstawę prawa muzułmańskiego.

przesyłowych węglowodorów z basenu kaspijskiego i Turkiestanu. Osiągnięcie trwałej stabilizacji w regionie Północnego Kaukazu nie jest jednak możliwe ze względu na cechy kulturowe zamieszkujących tam ludów i narastający dystans, jaki oddziela kaukaskie narody od władz federalnych, a także współpracujących z nimi miejscowych elit. Dalszy rozwój sytuacji w regionie zależeć będzie zarówno od kierunków polityki Kremla wobec kaukaskich republik, jak i od postawy lokalnych elit. Dla zrozumienia złożonych zjawisk i procesów, od których zależy przyszłość kaukaskich narodów i ewolucja tamtejszych krajobrazów, konieczne są dalsze pogłębione studia nad prawidłowościami i osobliwościami kaukaskich elit, które w największym stopniu decydują o rozwoju sytuacji w regionie. Północny Kaukaz pozostaje obszarem politycznie bardzo dynamicznym. Inicjatorem zachodzących tam zmian, świadomie lub mimowolnie, jest często rząd federalny. Sposób ich realizacji i skala zależy w dużym stopniu od lokalnych elit, których rola wynika w dużym stopniu z miejscowych tradycji utrwalonych w religii i specyficznych kaukaskich kodeksach obyczajowych. Charakter i mentalność elit etnicznych oraz ich siła oddziaływania to najważniejszy czynnik dalszego rozwoju sytuacji politycznej na Północnym Kaukazie. To one definiują cele, albo też interpretują cele formułowane przez federalne centrum, one też określają formy i środki ich realizacji, prezentując je swoim społeczeństwom. W okolicznościach określonych przez niedorozwój tzw. społeczeństwa obywatelskiego i słabość klasy politycznej, w republikach Północnego Kaukazu elity etniczne są największą siłą zdolną kształtować przyszłość.

Literatura

- Афанасьев М.И., 1999, *Региональный вызов: правящие региональные группировки в российском политическом процессе. Трансформация российских региональных элит в сравнительной перспективе.* Издательство Московский общественный научный фонд, Москва.
- Waszwarow M., Suliborski A., 2002, *Kompendium wiedzy o geografii politycznej i geopolityce: terminologia,* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Баранов А.В., 2006, *Факторы и уровни региональных этнополитических конфликтов на Северном Кавказе.* Бюллетень Отдела социально-политических проблем Кавказа Южного научного центра РАН, Издательство Ставроп. гос. ун-та, Ставрополь, Вып. 2.
- Бондар О. М., 2013, *Деякі конфліктологічні аспекти дій російської влади на Північному Кавказі.* [W:] „Актуальні проблеми політики”, Вып. 48.
- Боров А.Х., 2007, *Северный Кавказ в российском цивилизационном процессе: (Проблема соц.-культур. синтеза),* Издательство Кабардино-Балкарского Гос. Университета, Нальчик.
- Бойченко Ю.С., 2013, *Влияние социально-экономического фактора на этнополитическую ситуацию в Северо-Кавказском федеральном округе.*

Wasluta, O., Wasluta, S., *Elity etniczne Północnego Kaukazu, Przegląd Geopolityczny, 18, 2016, s. 51-69.*

- Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук, Москва.
- Бугай Н. Ф., 2011, *Северный Кавказ: государственное строительство и федеративные отношения: прошлое в настоящем*, Издательство Гриф и К, Москва.
- Бусыгина И.М., 2006, *Политическая регионалистика: учебное пособие*, Изд. РОССПЭН, Москва.
- Гаман-Голутвина О.В., 2004, *Региональные элиты России: персональный состав и тенденции эволюции*, W: „Полис”, Nr 2.
- Гарданов В.К., 1967, *Общественный строй адыгских народов (XVIII — первая половина XIX в.)*, Москва.
- Гльжиич-Золотарева М.В., 1999, *Федерация в России: проблемы и перспективы*, Издательство „Пробел”, Москва.
- Голик Ю.В., Карасев В.И., 2005, *Коррупция как механизм социальной деградации*, Издательство Р.Асланова „Юридический центр Пресс”, Москва.
- Дмитриев А. В., Слепцов Н.С., 2004, *Конфликты миграции*, Изд. Альфа-М, Москва.
- Дугин А., 2012, *Современные элиты Северного Кавказа (социально-политический обзор)*. [W:] Геополитика. Информационно-аналитическое издание, Выпуск XVII: Северный Кавказ, Москва.
- Задворнов И.А., 2000, *Северный Кавказ: Этнополитические и религиозные особенности социокультурной идентичности*. [W:] „Социс”(ежемесячный научный и общественно-политический журнал Российской Академии наук), №10.
- Захаров А., 2008, *Унитарная федерация: пять этюдов о российском федерализме*. Московская школа политических исследований, Москва.
- Ибрагимова З. Х., 2006, *Чеченский народ в Российской империи: адаптационный период*: монография, Издательство Пробел-2000, Москва.
- Игнатов В. Г., 1997, *Реализация принципов федерализма: на примере Северного Кавказа*, Издательство Северо-кавказская академия государственной службы, Ростов-на-Дону.
- Игнатов В. Г., (red.), 2001, *Региональные элиты в процессе современной Российской Федерации: доклады и сообщения на международной конференции проводимой при поддержке Фонда имени Фридриха Эберта*, Северо-Кавказская академия гос.службы, Ростов-на-Дону.
- Kenez P., 2008, *Odkłamaną historia Związku Radzieckiego. Dzieje Imperium*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa.
- Кокорхоева Д.С., 2011, *Институциональная трансформация органов власти республик Северного Кавказа в 2000-х гг.* [W:] „Человек. Сообщество. Управление”. Краснодар, №2.
- Косиков И.Г., 2012, *Республики Северного Кавказа: этнополитическая ситуация и отношения с федеральным Центром*, Издательство МАКС Пресс, Москва.

- Крыштановская О. В., 2005, *Анатомия российской элиты*, Издательство Захаров, Москва.
- Литвинова Т. Н., 2009, *Институты власти на Северном Кавказе: опыт и уроки политической трансформации, 1989-2008 гг.*, Институт социологии (Российская академия наук), Москва.
- Мазаева Т.А., 1999, *Предисловие* к книге Д. Хожаев, *Чеченцы в русско-кавказской войне*. Издательство «СЕДА» Грозный.
- Малашенко А., 2011, *Реальность и стереотипы восприятия ислама на Северном Кавказе*. [W:] „Россия и мусульманский мир”, № 10 (232).
- Meisel J.H., 1962, *The Myth of the Ruling Class: Gaetano Mosca and the “Elite”*, University of Michigan Press.
- Мисроков З. Х., 2002, *Адат и Шарият в российской правовой системе: исторические судьбы юридического плюрализма на Северном Кавказе*. Издательство Московского университета, Москва.
- Никонов В., (red.), 2003, *Путинизм*, [W:] *Современная Российская политика : курс лекций*, Издательство ОЛМА Медиа Групп, Москва.
- Новицкий И.Я., 2011, *Управление этнополитикой Северного Кавказа*, Издательство „Здравствуйте”, Краснодар.
- Новиченко А.И., 2009, *Региональные этнократические элиты: тенденции формирования и специфика политической деятельности (на примере ЮФО)*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук, Ростов-на-Дону.
- Ольшанский Д., 2000, *Дезинтеграция: новые симптомы старой болезни*. Журнал „Pro et Contra”, Центр и регионы России, Том 5; № 1, Московский центр Карнеги.
- Рыжков В., 2006, *Дарованная демократия: избранные статьи по политике, экономике, истории, международным отношениям*, Издательство Московская школа политических исследований, Москва.
- Рябов А., 2005, *„Самобытность” вместо модернизации: парадоксы российской политики в постстабилизационную эру*. Московский центр Карнеги, Издательство Гендальф, Москва.
- Садьки М.-А., 2001, *Федерализм-внутреннее кредо демократии. История лезгин*. Издательство Логос, Москва.
- Салгирiev А.Р., 2010, *Роль региональных элит в управлении политическими процессами на Северном Кавказе*. [W:] „Теория и практика общественного развития”. Краснодар, № 2.
- Салгирiev А.Р., Шамсуев М.-Э.Х., 2009, *Основные теоретические модели изучения этнополитических элит*. [W:] „Вестник Академии наук Чеченской Республики”, Грозный , № 2 (11).
- Северный Кавказ: Взгляд изнутри. Вызовы и проблемы социально-политического развития*, 2012, под. ред. А.Г. Матвеевой, А.Ю. Скакова и И.С. Савина. Институт Востоковедения РАН, Москва.

**Wasluta, O., Wasluta, S., *Elity etniczne Północnego Kaukazu,*
*Przegląd Geopolityczny, 18, 2016, s. 51-69.***

- Сиражудинова С.В., 2012, *Гражданское общество, традиционализм и ислам на Северном Кавказе*: Изд-во ООО «АзовПечать», Ростов-на-Дону.
- Солдатов Г.У., 1998, *Психология межэтнической напряженности*. Издательство „Смысл”. Москва.
- Старостин А.М., 2003, *Эффективность деятельности административно-политических элит: критерии оценки и анализ состояния в современной России*. Издательство Северо-Кавказской Академии Госслужбы, Ростов-на-Дону.
- Тищенко Ю. 2004, *Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду*, Український незалежний центр політичних досліджень, Київ.
- Тощенко Ж. Т., 2003, *Этнократия: история и современность. Социологические очерки*. Российский государственный гуманитарный университет, Москва.
- Устинов В. В., 2002, *Обвиняется терроризм*, Издательство ОЛМА Медиа Групп, Москва.
- Хожаев Д., 1999, *Чеченцы в русско-кавказской войне*. Издательство «СЕДА», Грозный.
- Цуцнев А. А., Дзугаев Л. Б., 1997, *Северный Кавказ, 1780-1995: история и границы*, Издательство Проект-Пресс, Москва.
- Шершнёв Л., 2011, *Русский Большой Кавказ: от конфликтов к гармонии отношений*. «Дипломатика», Специальный выпуск: „Русский Большой Кавказ”, № 3.
- Эмиров Р. М., 2011, *Приоритеты национальной безопасности Российской Федерации на Северном Кавказе*, Издательство Логос, Москва.

Ethnic elites of Northern Caucasus

The article is devoted to the role of ethnic political elites in the structure of Northern Caucasus political system. The particular stages in the evolution of ethnic political elites are explained, along with the description of their specificity, which depends both on the federal policy, and on the internal value-system of ethnic groups, supported by the traditional culture. The most important tendencies affecting the elites and their role in ethno political processes include as follows: the increase of nationalist trends among the elites and population overall; growth of Islamic fundamentalism, which serves as an ideological basis for the activities of the national-ethnic elites; increase interest in human and civil rights adherence with ethnic and anti-Russian tinge. In addition to this forming sources of regional elites were shown, the most important of which are: former party-state nomenclature; business environment; special services and representatives of the Ministry of Internal Affairs and separatist movements. It analyzes the structure of elites and interest groups. Concentration of power in hands of representatives of ethnic groups and clans led to society segmentation and rivalries between ethnic groups, which

**Wasluta, O., Wasluta, S., *Elity etniczne Północnego Kaukazu,*
*Przegląd Geopolityczny, 18, 2016, s. 51-69.***

for many years had been destabilizing the political situation in the North Caucasus region. Non-transparent management system in the republics making it highly vulnerable to seizure of power by informal ethno political structures.

Key words: Northern Caucasus, etno-political elites, society segmentation, political instability